

so papeževi očitki namenjeni pravzaprav Jožefu II in ne njemu (France Martin Dolinar); spomenica salzburškega nadškofa Maksimilijana Tarnóczyja graškemu namestništvu o novi razdelitvi škofij na Štajerskem in Koroškem z dne 21. julija 1853 in povzetek argumentacije (na podlagi različnih spomenic) o spremembi meje Lavantinskih škofije v primerjavi s severno mejo mariborskega okrožja; oboje zelo ilustrativno za Slomškovo delovanje (Bogo Grafenauer¹); gradivo o misijonskem delovanju jezuitov v Prekmurju ter nekaj pojasnil v zvezi z versko pripadnostjo dolnjelendavskih zemljiških gospodov Bánffyjev (Ivan Škafar) ter latinska oda Jožefa Košiča iz leta 1813 v čast beltinskemu župniku in dekanu Adamu Ivanóczyju (Ivan Škafar).

Zgoraj naštetih dokumenti kažejo na izredno pestrost vsebine. Tudi časovni razpon je velik, kar bo krog interesentov le še povečalo. Med kritične pripombe bi zapisali predvsem, da moti neenak odnos sodelavcev do vloge in pomena uvodnih razprav. Želeli bi, da bi posnemali Dolinarjev in Grafenauerjev pristop. Daljši uvodi bi namreč še bolj približali revijo slovenskim bralcem. Zaradi vse bolj siromašnega znanja latinščine in polagoma že tudi nemščine bi bilo potrebno misliti na daljše slovenske povzetke dokumentov. To bi sicer AES mogoče malo znižalo zunanji znanstveni izgled, povečal pa bi se krog bralcev in uporabnikov.

Stane Granda

Goriški letnik 3. Zbornik Goriškega muzeja, Nova Gorica, 1976, 288 str. + XII str. s prilož.

Goriški letnik si je v zadnjih letih brez dvoma našel svoje mesto med slovenskimi strokovnimi revijami. Tudi tretja številka nadaljuje svojo pot po zastavljenem programu. »Zgodovinskih temam« so pridružili sodobno snov. Da bi vsebino popestrili, so dodali tudi novo rubriko »Dokumenti«, v kateri želijo objavljati izvirne, predvsem zgodovinske vire, kakor poudarja v uvodni besedi pobudnik letnika in njegov urednik Branko Marušič. Zborniški del Goriškega letnika, ki predstavlja njegovo jedro, ostaja zvest vsem tistim panogam, ki jih kompleksni pokrajinski muzej obravnava v svojem temeljnem muzejskem in raziskovalnem delu (arheologija, etnologija, zgodovina, zgodovina umetnosti in literarna zgodovina). Ne le vsebinsko, tudi teritorialno pokriva s svojo vsebino tretja številka področje Goriškega muzeja, ki je zaradi narave muzejskega dela zagotovo širše od tistega, ki ga določajo uradni akti (področje občin Ajdovščina, Nova Gorica, Sežana in Tolmin), in sega prek občinskih meja tudi čez državne meje na manjšinski prostor ter še dlje v tujino. Zato je zaradi znanstvenega pristopa k delu potrebna tudi navzočnost sodelavcev iz tujine. Seveda prevladujejo domači pisci, predvsem sodelavci Goriškega muzeja. Vsebinsko sega ta številka tudi na Kras, ki ga prvi dve nista zajemali. To publikacijo še bogati.

Osnovna tema, ki ji je posvečen tretji zvezek Goriškega letnika, je objava celotnega gradiva (z izjemo dveh referatov) z znanstvenega zborovanja ob 125-letnici rojstva Simona Rutarja v Tolminu oktobra 1976. Med objavljenimi prispevki na to temo bi zlasti omenili predavanje Boga Grafenauerja o mestu Simona Rutarja v slovenskem zgodovinopisju. Avtor posebej naglašja, da je Rutar začetnik pokrajinske zgodovinske monografije pri nas, viden Kosov sobojevnik za uveljavitev slovenske zgodovinske koncepcije pa tudi pri širjenju znanja o slovenski preteklosti s kritično uporabo zgodovinskih virov. Dragoceni so tudi prispevki Valterja Bohinca (Simon Rutar kot geograf), Jaroslava Šasla (Simon Rutar kot arheolog), Željka Rapaniča (Simon Rutar u splitskom arheološkem muzeju) in Branka Marušiča (Tolminska v delih Simona Rutarja). Z doslej objavljenim gradivom o Rutarjevi dejavnosti (med drugim tudi v drugem zvezku Goriškega letnika) smo tako dobili dokaj zaokroženo podobo dela in življenja tega slovenskega zgodovinarja, postavljeno v širši okvir slovenskega zgodovinopisja.

S področja arheologije so v zborniku štirje prispevki. Stane Gabrovec riše železnodobno nekropolo v Kobarižu, Drago Svolfšak podaja utrinke o gospodarstvu v Posočju v starejši železni dobi. Nada Osmuk razpravlja o novih antičnih najdbah v Povirju, medtem ko Alma Bianchetti (Videm) v kratkem zapisu razpravlja o novejših proučevanih rimske meje na področju Trbiža.

Etnografska tematika je predstavljena z zanimivim prispevkom Duše Krnel-Umek o fantovski skupnosti v Kobjeglavi na Krasu, in z sicer zgodovinsko raz-

¹ V zvezi s temi viri je treba opozoriti na Grafenauerjev referat na mariborskem kongresu slovenskih zgodovinarjev, objavljen v Zgodovinskem časopisu 33, 1979.

pravo Miroslava Pahorja o kraški vasi Povir kot primeru simbioze med kopnim in morjem. Na osnovi številnih pripovedovanj prebivalcev in na osnovi dokumentov v Vojnem arhivu na Dunaju predstavlja avtor preteklost tega kraja v tržaškem zaledju predvsem s stališča povezanosti s Trstom in Tržičem, morjem in pomorstvom. Samo v obdobju druge polovice 19. stoletja pa do druge svetovne vojne je delovalo v trgovski in vojni mornarici več kot 30 Povircev, od tega več podoficirjev in oficirjev. To je pustilo močan odmev na kulturno življenje vasi; slovenske pesmi so npr. semkaj prihajale iz Trsta. Gost Arduino Cremonesi iz Vidma govori v svoji študiji o zadnjem turškem vpadu v Furlanijo leta 1499.

Tematika NOB je predstavljena z razpravo Franceta Škerla o ustanovitvi Gregorčičeve brigade. V njej obravnava avtor splošne okoliščine in direktive za ustanovitev brigad na Primorskem, ustanovitev te primorske vojaške enote ter njene začetne bojne poti. S tega področja sta še študija Iva Juvančiča o goriškem nadškofu Margottiju in njegovem odnosu do narodnoosvobodilnega gibanja slovenskega naroda in prispevek Draga Pahorja, ki skuša pod naslovom »Kdo je izdal Luigija Frausina?« pojasniti ozadje aretacije in smrti tega tržaškega protifašista in tajnika tržaške federacije KPI. »Dokumenti« Goriškega letnika objavljajo pismo dr. Engelberta Besednjaka, bivšega poslanca rimskega parlamenta, duhovniku Virgilu Ščeku iz Lokve pri Sežani iz tedaj že osvobojenega Beograda. Pismo je zanimivo zaradi tega, ker je slika razmer v delu katoliškega tabora, imenovanem »primorska sredina«, ki je prehajal na pozicije Osvobodilne fronte.

Umetnostnozgodovinske tematike se v zborniku lotevata dva prispevka. Ksenija Rozman piše o slikarju Domenicu Conti Bazzaniju, Marko Vuk pa prinaša »Doprinos k osvetlitvi pionirskega obdobja modernega slikarstva na Primorskem. Omenimo še avtobiografijo Avgusta Žigona, ki jo je prispeval Zoltan Jan, ter metodologijo krajinskega planiranja na primeru goriških Brd Ivana Marušiča. Kot prva dva odlikuje tudi tretji zvezek Goriškega letnika vrsta knjižnih ocen in poročil.

Jože Ciperle

Goriški letnik 4/5. Zbornik Goriškega muzeja, Nova Gorica 1979, 208 strani.

Pred nami je četrta izdaja glasila Goriškega muzeja, ki je zaradi tehničnih težav in želje, da bi se izognili enoletni zamudi pri izhajanju, dvojna, čeprav je po obsegu manjša od prejšnje enojne tretje številke. Določene spremembe je opaziti tudi v vsebini. Kot navaja predstavnik izdajatelja in ravnatelj Goriškega muzeja Branko Marušič, so odpadle arheološke in umetnostnozgodovinske teme, tako da dajejo številki ton predvsem zgodovinske razprave. Te po svoji tehtnosti nič ne zaostajajo za tistimi v prejšnjih številkah.

Uvodna razprava je etnografska. Prispevek dr. Marije Makarovič o medsebojni pomoči vaščanov Šmihela pod Nanosom je povzelo širše raziskave. Gre za opis raznih oblik sodelovanja, od tistih, ki imajo zelo stare korenine, do najnovejših, povezanih z mehaniziranim kmetijstvom.

Razprava Petra Stresa o Tolmincih v pomorskih poklicih spada po tematiki v sklop raziskovanja povezanosti slovenskega zaledja z obalo, ki ga opravlja Pomorski muzej v Piranu na čelu z dr. Miroslavom Pahorjem. Tolminci so na svoj delež v mornariških poklicih lahko upravičeno ponosni. Dovolj je, če omenimo poveljnika avstro-ogrske mornarice admirala Antona Hausa, kontraadmirala Alojza Praprotnika ter narodnega heroja Sergeja Mašero. Avtor objavlja tudi seznam vseh pomorcev avstrijske vojne mornarice, ki so bili rojeni na Tolminskem ali od tam izhajajo.

Branko Marušič razpravlja o razmerju med slovenskim in italijanskim političnim gibanjem na Goriškem in v Trstu v letih 1848—1849. Posebej natančno pokaže stanje v tem obdobju na Goriškem, ki do sedaj še ni bilo posebej raziskano, prikaže pa tudi začetke političnega delovanja Slovencev in prve nacionalne boje z Italijani, ki Slovencev niso sprejeli kot enakovredne partnerje.

Ivo Juvančič predstavlja goriškega nadškofa Carla Margottija kot izvajalca linije sporazuma Pij XI.—Mussolini. Avtor, ki je bil sam eden aktivnih udeležencev dogajanj na Goriškem med obema vojnama, temeljito okarakterizira Margottijevo življenje in delo, spotoma pa oriše še mnoge osebnosti in tokove, ki so vplivali na takratna dogajanja. Pozornost zasluži nedvomno njegov prikaz evropskega novokrščanskega »mladinskega gibanja«, ki je pri nas našlo svoj izraz v skupini okrog revije »Križ«.

Slavica Plahuta obravnava partizansko tiskarno »Tehnika Sabotin H-37«, ki je začela delovati na Jazbinah na Vogrskem 5. januarja 1944, ljudi, ki so delovali v